

ИЗ ИСТОРИЈЕ И ЖИВОТА НАШИХ БИБЛИОТЕКА

КУЛТУРНА ЛИГА И ОСНИВАЊЕ БИБЛИОТЕКА

(Прилог историји библиотека Србије)

Основана непосредно после Анексионе кризе, Лига је имала за циљ да ради на културном и моралном препороду српског народа који се онда налазио у непосредној опасности од Аустро-Угарске. Колико је та опасност озбиљно схваћена види се по томе што су иницијативу за њено оснивање дали наставници Универзитета у Београду, који су били удружени са наставницима средњих и основних школа и с другим просвећеним људима у земљи.

Један од оснивача Културне лиге, ондашњи ректор Универзитета у Београду, Сава Урошевић, говорећи на конференцији за организовање Културне лиге у Моравском округу, истакао је да она треба „да прикупи све просвећене људе у Србији, који ће удруженом и организованом снагом радити стално и систематски на просвећивању народа, на културном, економском и моралном јачању његовом”.¹⁾ Лига је имала за задатак да се у широке слојеве нашега друштва унесу и утврде културне тековине од којих је стварна писменост једна од најважнијих, поред осталих. Културна лига сматра „да се код нас писменост врло споро шири у народу, и да многи који се рачунају као писмени људи, стварно то нису. Они нити што читају, нити разумеју што читају, и стога не траже књигу нити осећају потребу за читањем. Њихова такозвана писменост не служи им ни на шта нити им је од какве користи.

Мора се дакле тежити за стварном писменошћу, тј. писменошћу развијеном до тог ступња, која тражи често, стално читање књиге као једну потребу живота.”²⁾

Лига би, према томе, као један од главних задатака да се у варошима и варошицама што пре оснују јавне библиотеке, а чланови Лиге имали би за дужност да се старају о томе да посета у библиотекама буде што већа, како би се књиге што више користиле. Сем тога, у сваком селу које има школу треба да се оснује „скромна” сеоска библиотека. Најзад, Лига је имала да се стара и о томе да се издају корисне и јевтине књиге за народ, да се што више унесе у народну масу, а издавач би могла да буде и сама Лига. Културна лига је понела на својим плећима бригу за опште просвећивање народних маса у Србији које су требале да се припреме за велику борбу, која је била већ на помолу, са империјалистичким прохтевима Аустро-Угарске.

Из статута Културне лиге види се да у организационом погледу њу чине, као што је већ речено, професори Универзитета у Београду, затим наставници средњих и основних школа, свештеници и други просвећени људи. На Универзитету у Београду

¹⁾ Културна лига, Београд, 1910, стр. 17.

²⁾ Исто дело, стр. 18.

постоји Централни одбор Културне лиге, окружни одбори постоје у окружним местима, а у сваком среском месту постоји срески одбор. Централни одбор Културне лиге образују седамнаест универзитетских наставника. Њих бира скуп универзитетских наставника који су чланови Културне лиге.

У окружни одбор улазе два до три наставника гимназије, окружни физикус, претседник суда или један судија, један адвокат, окружни школски надзорник, два до три учитеља, један свештеник, окружни економ и из сваког културног друштва по један њихов претставник. И срески одбор бира се на сличан начин као и окружни. Чланови среског одбора могу бити лекари, учитељи, свештеници, трговци, занатлије и школовани економи из села. Срески одбор може имати десет до петнаест чланова. Овакав састав одговарао је грађанској демократији која је онда постојала у Србији.

Да би оспособила сеоске библиотеке Културна лига је штампала Привремена правила за сеоске библиотеке. Правила имају 15 чланова. Овим правилима обухваћен је целокупни рад библиотеке. Свака библиотека има своју управу коју чине: претседник, благајник и библиотекар. Поред управе предвиђен је и управни одбор у који улазе сељаци из дотичне општине. Правила предвиђају и техничко пословање библиотеке у најскромнијим размерама при чему је инвентарисање најважнији део. Њима је предвиђен и рад библиотекара који треба да се стара о издавању и примању књига и који је дужан да води статистику у том смислу. „Док библиотека не буде стекла свој кров, књиге ће се држати у школској згради”, каже се у члану 12 ових правила. Дакле, предвиђало се да свака библиотека добије своју зграду. Како је Централни одбор Лиге имао за дужност да снабдева библиотеке књигама по окружним местима, а преко њих среске и сеоске библиотеке, то је упућен апел просветним радницима да помогну настојања Лиге у том смислу и да прикупљају књиге. Овом су се апелу одазвали на првом месту професори Универзитета у Београду као што су били: Скерлић, Ђорђевић, Ч. Митровић, Чајкановић, Б. Гавриловић и други који су поклањали десетине књига. И други просветни радници су предњачили у томе, као што је био, на пример, познати Ж. Дачић, који је поклатио петстотина књига. И разне установе су биле врло активне. Тако на пример Српска краљевска академија наука поклатила је 122 књиге разне садржине, Управа друштва Светог Саве поклатила је 888 књига „Братства” и 804 књиге разне садржине, затим је Матица српска из Новог Сада поклањала такође своја издања. Ову акцију Културне лиге, сем професора Универзитета у Београду, у набављању књига и у слању новчане помоћи помагали су и остали друштвени слојеви ондашње Краљевине Србије, почевши од тадашњег владоца па преко Министарства просвете, које је за потребе Лиге давало књиге и из својих магацина поред новчане помоћи.

Лига је поред већ постојећих библиотека, које је снабдевала књигама, оснивала нове библиотеке у окружним местима где их није било, или су престале са радом, а поред њих оснивала је библиотеке и по селима. Библиотеке су биле углавном популарног типа, са мањим бројем књига, које су у оно време задовољавале потребе. Поједини професори Универзитета, који су били чланови Одбора Лиге, врло су често

држали предавања у окружним местима. У том погледу истицали су се: Скерлић, Нинчић, Чајканович, Александар Белић и други.

Рад Културне лиге био је нарочито активан по селима, у којима су библиотеке биле средиште целокупног друштвеног живота. Како су носиоци тог живота били учитељи и свештеници, као чланови Културне лиге, то су они махом држали предавања из разних области друштвеног живота. Сем тога они су држали и течајеве за неписмене.

Утицај библиотеке у селу је осетан. Тако, на пример, из једног извештаја који је послат Централном одбору Културне лиге из села Грабовца, у Ресавском срезу, види се да „Сеоска библиотека има благотворно дејство, јер је све мање сељака по крчмама. Библиотека подиже дом”.³⁾

У појединим сеоским библиотекама често је било преко 100 чланова. Оснивање библиотека је добро напредовало нарочито по селима, на коме послу су били ангажовани учитељи и свештеници као чланови Културне лиге. Овај посао је рађен са великим одушевљењем, које је онда било обузело све друштвене слојеве у малој Србији, а мрежа библиотека простирала се преко целе територије.

И у појединим варошима где су и раније већ постојале књижнице и библиотеке, Културна лига је оснивала градске читаонице. Тако, на пример, у Јагодини је у децембру 1910 основана градска читаоница, у Ћуприји је 2 фебруара 1910 основана Ћупријска библиотека са 1160 књига, у Крушевцу је почетком октобра 1910 основана библиотека са 580 књига, у Врању је 27 јануара 1910 основана народна библиотека Културне лиге са 2093 књиге и часописа, у Књажевцу је 23 јануара 1911 основана народна библиотека са 461 књигом и 9 часописа, у Ужицу је на збору Културне лиге 10 октобра 1910 основана библиотека и читаоница са 242 књиге и свима српским часописима, иако је још 1856 постојало Ужичко читалиште. „Културна лига основала је више библиотека по варошицама : у Куршумлији са 47 књига, у Сурдулици са близу 90 књига, у Сврљигу са 144 књиге, у Соко Бањи са 147 књига, у Брусу са 183, у Гроцкој са 240, у Пожези са 255, у Бајиној Башти са 273, у Жабарима са 209, у Бољевцу са преко 500, у Рековцу са 711 књига. Старе су библиотеке у Варварину и Свилајнцу (ова последња има преко 2000 књига). Културна лига почела је оснивати своје библиотеке и по манастирима где већ иначе постоје старе манастирске библиотеке; тако је основала нову, своју, засебну библиотеку у манастиру Јошаници, са 86 књига. Укупно може се узети да Културна лига има 200 својих библиотека”.⁴⁾

Рад Културне лиге развијао се на широком плану. Поред оснивања библиотека, она је развијала своју акцију и на отварању курсева за неписмене, путем вечерњих школа, држана су предавања по варошима, варошицама и селима из разних области друштвеног живота, оснивана су разна гимнастичка, соколска и стрељачка друштва,

³⁾ Рад Културне лиге, Београд, 1911, стр. 22.

⁴⁾ П. Поповић, Оградским књижницама у Србији. Сарајево, 1912, стр 4—5

подизао се и јачао национални дух. Она је својим акцијама заталасала цео народ, нарочито омладину, спремајући је за догађаје који су били на помолу. Културна лига оставила је видан траг у културном животу Србије предратног периода, нарочито пре Балканских ратова и пре Првог светског рата. Поред тога, она је својом појавом оживела библиотекарску традицију која је у Србији била нарочито жива средином XIX века.

У догађајима који су дошли од 1912 до 1918 и она је ишчезла.

Александар ПОПОВИЋ